

## บทที่ 4

### ความกลัวความตายกับความเป็นอมตะและการมาถึงเมืองของจิตวิญญาณ

‘The hour of departure has arrived, and we go our ways-I to die, and you to live. Which is better only God know.’

**Plato : Apology : 42.**

‘...the swans, who when they realize they must die, then sing more fully and sweetly than they’ve ever sung before, for joy that they are departing into the presence of the god whose servants they are.’

**Plato. Phaedo : 85a.**

หากตีความข้อความในบทสนทนา Phaedo ที่กล่าวถึงการเป็นนักปรัชญา คือผู้ที่ฝึกฝนปฏิบัติตนเพื่อรับมือกับความตาย ความตายจึงเป็นทั้งรูปแบบและเป้าหมายของการมีชีวิตอยู่ (philosophy as a way of life) จึงมีความหมายถึงการรำลึกนึกถึงความตายที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ในความเป็นจริงมนุษย์ยังต้องใช้ชีวิตอยู่กับปัจจุบัน ในลักษณะที่ต้องดำเนินชีวิตต่อไป แม้มนุษย์ยังมีความทรงจำอยู่กับอดีตและคิดต่อไปยังเวลาในอนาคต ถึงกระนั้นก็ตามมนุษย์ก็ต้องติดอยู่กับปัจจุบันกาล ต้องเผชิญหน้าอยู่กับปัจจุบัน ปัญหาก็คือจะใช้ชีวิตอย่างไรกับปัจจุบันให้มีความสุข เสพสุขกับปัจจุบัน ประการแรกโสเครติสแนะนำให้เรารู้จักแยกจิตวิญญาณออกจากร่างกาย (detach soul from body) คือการให้คุณค่ามองเห็นความสำคัญของจิตวิญญาณในฐานะของสิ่งที่ดำรงอยู่เหนือร่างกาย (soul over body) เนื่องจากไม่เกิดการเสื่อมสลายไปตามกาลเวลาหรืออายุบนร่างกายของบุคคล บุคคลผู้ที่มีความรู้และฝึกฝนตนเองให้ความสำคัญกับจิตวิญญาณ เพราะจิตวิญญาณช่วยให้บุคคลมีชีวิตในทางการใช้เหตุผล สติปัญญา เป็นชีวิตที่ผ่านการครุ่นคิดไตร่ตรองและความรู้ (contemplative life) แตกต่างไปจากการมีชีวิตที่เกิดจากการใช้ร่างกาย ผ่านการเสพหรือการบริโภคนทางอายตนะ (senses) ต่างๆของร่างกาย ที่นอกจากมันไม่มีความแน่นอนแล้วยังส่งผลให้เกิดการยึดติดขึ้นมา และยังตามมาด้วยการสร้างให้เกิดกิเลสหรือตัณหาความ

อยาก (lust or desire) ที่สร้างให้เราเกิดความต้องการตลอดไม่รู้จักพอ ซึ่งเป็นสิ่งที่เพลโตอุปมาว่าเหมือนกับการเทน้ำใส่ลงในเหยือกที่รั่ว (a leaky jar) น้ำที่ไหลออกไปมันจึงไม่มีวันที่จะเต็มได้

ในบทสนทนา Gorgias เพลโตตั้งคำถามถึงเป้าประสงค์ของศาสตร์หรือความรู้ ในสาขาต่างๆของมนุษย์นั้น ถูกนำมาใช้เพื่อตอบสนองความต้องการของร่างกายหรือเพื่อพัฒนาจิตวิญญาณ การสนองตอบหรือตัวของศาสตร์เองมีเป้าหมายที่มีความแตกต่างกัน ซึ่งเป้าหมายที่แตกต่างกันไปเหล่านี้ใช้เป็นสิ่งบ่งบอกถึงคุณค่า บทบาทพร้อม กับสถานะของศาสตร์และความรู้ด้วย ยกตัวอย่างเช่นความรู้ในการปรุงอาหาร (cooking) อยู่ในสถานะของการเป็นความรู้เพื่อตอบสนองความต้องการบริโภคในทางด้านผัสสะต่างๆ การรับรสชาติของอาหารที่ปรุงขึ้นมาเป็นตำหรับอาหารที่มีความแตกต่างหลากหลายออกไปตั้งแต่สายตา จมูกและปาก การปรุงอาหารให้มีรสชาติดีและอร่อย คืออาหารที่ดี ผ่านการรังสรรค์และประดิษฐ์จนเกิดความสวยงาม ช่วยให้ผู้บริโภคเจริญอาหาร คือคุณค่าและเป็นคุณธรรมของคนเป็นพ่อครัว ส่วนทางการแพทย์ก็มุ่งไปยังการรักษาให้ผู้ป่วยหายจากโรคร้ายไข้เจ็บที่เกิดขึ้นกับร่างกาย ขณะที่ศาสตร์อย่างเช่นการบัญญัติหรือออกกฎหมาย (legislation) ที่ต้องใช้กับส่วนที่อยู่ลึกเข้าไปข้างในของมนุษย์คือจิตวิญญาณ เพื่อมาใช้กำหนดพฤติกรรมและความคิดของผู้คนในชุมชนการเมือง เป็นสิ่งที่เพลโตได้อุปมาว่า ‘สิ่งที่เกี่ยวข้องกับจิตวิญญาณ ข้าพเจ้าเรียกว่าศิลปะของการเป็นรัฐบาล (หรือการปกครอง)’<sup>96</sup> นักกฎหมายหรือแม้แต่ผู้ปกครองในฐานะของผู้ตรากฎหมาย จำเป็นต้องมีความรู้ถึงตัวกฎหมายที่ดี ที่มีส่วนสำคัญช่วยสร้างให้เกิดความยุติธรรมเกิดขึ้นมานั้น เป็นความจำเป็นทางฝ่ายของผู้ตรากฎหมายจะต้องมีความรู้ที่รู้ว่าความยุติธรรมคืออะไร ตรงกับข้ามความอยุติธรรมคืออะไร อีกทั้งต้องบุคคลผู้นั้นต้องประกอบด้วยคุณธรรมใดบ้างจึงจะเรียกว่ามีความยุติธรรม

ความกลัวความตายได้สร้างความเป็นอมตะของจิตวิญญาณ แม้ว่าร่างกายเป็นสิ่งที่มนุษย์ไม่สามารถทำมันให้อยู่ในสภาวะของความเป็นอมตะได้ แต่มนุษย์ก็ยังโชคดีและการใช้ความรู้และสติปัญญาคิดในเรื่องความเป็นอมตะของจิตวิญญาณขึ้นมา สามารถทำหน้าที่ของการปลอบประโลม ให้ความหวังและสร้างชีวิตใหม่ขึ้นมา แม้ว่า จะเป็นชีวิตหลังความตายก็ตาม ดังนั้นจิตวิญญาณจึงเป็นสิ่งที่มีความน่าเชื่อถือกว่าร่างกาย และเป็นสิ่งที่แสดงคุณสมบัติความเป็นมนุษย์ผู้ชาญฉลาด (homo sapiens) ยกกระดับตัวเองมาจากสัตว์ทั่วไป ในอีกความหมายหนึ่ง หากไม่มีแนวคิดและความรู้ทางด้านจิตวิญญาณอารยธรรมและศิลปวิทยาการต่างๆของมนุษย์ก็ไม่พัฒนาไปไกลถึงขั้นนี้ได้

<sup>96</sup>Plato. (1971) Gorgias. Translated by Walter Hamilton. Harmondsworth : Penguin Books.,464.

**บทสนทนา Phaedo :**

**ความตายและการมาถึงของเวลาที่เฝ้ารอคอยของนักปรัชญา**

ภูมิหลังบทสนทนา Phaedo เป็นพัฒนาการภายหลังจากการที่เพลโตได้เดินทางไปยังอียิปต์และการเยือนดินแดนในแถบอานาโตเลียรวมไปถึงเมืองท่าแถบฝั่งทะเลเอเจียน เป็นสถานที่ที่เขาได้เรียนรู้กับแนวคิดหรือลัทธิ ‘Pythagorean’ ที่ให้ความสำคัญกับเรื่องของความเป็นอมตะของจิตวิญญาณและความเหนือกว่าของจิตวิญญาณ เมื่อเปรียบเทียบกับร่างกายหรือการรับรู้ผ่านผัสสะต่างๆ ที่อยู่บนร่างกายของมนุษย์นั้นเป็นความรู้ที่หาความแน่นอนและเชื่อถือไม่ได้ การตั้งข้อสงสัยและความไม่ไว้ใจร่างกายของเพลโตเริ่มปรากฏในบทสนทนา Phaedo ที่ให้โสเครตีสกล่าวกับทางด้าน ‘Simmius’ คู่สนทนาว่า ‘ตราบใดที่เราเป็นเจ้าของร่างกาย จิตวิญญาณของเราต้องปนเปื้อนจากความชั่วร้าย เราไม่อาจได้สิ่งที่เราต้องการและปรารถนา สิ่งที่เรากล่าวมานี้คือความจริง’<sup>97</sup>

เนื้อหาของบทสนทนา Phaedo คือการเริ่มต้นในแนวคิดทางปรัชญาของเพลโตด้วยการอธิบายถึงความสำคัญของจิตวิญญาณที่มีเหนือร่างกาย และบุคคลผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นนักปรัชญาก็คือบุคคลผู้ที่สังเกตเห็นถึงความสำคัญของจิตวิญญาณที่มีเหนือร่างกายผ่านแนวคิดในเรื่องของความตาย บทสนทนา Phaedo บรรยายถึงฉากระยะเวลาก่อนช่วงสุดท้ายของชีวิตโสเครตีส อยู่ในช่วงที่เขา กำลังรอรับโทษประหารด้วยการดื่มยาพิษ ‘hemlock’ แต่เนื่องจากธรรมเนียมปฏิบัติของชาวเอเธนส์จะไม่ดำเนินกิจกรรมการลงโทษประหารชีวิต ในช่วงที่ส่งเรือไปบูชาเทพอพอลโลที่เกาะเดโลส (Delos) ในช่วงระยะเวลาที่กำลังรอเรือไปบูชาเทพอพอลโลเดินทางกลับมายังเอเธนส์ จึงเป็นช่วงระยะเวลาที่เกิดของบทสนทนา Phaedo ทางด้านของโสเครตีสถูกคุมขังอยู่ในคุกและมีเหล่าสานุศิษย์ มิตรสหายและคนสนิทเดินทางมาเยี่ยมในวาระเกือบสุดท้ายของโสเครตีส และโสเครตีสเองอาศัยช่วงโอกาสดังกล่าวสนทนาปรัชญาบทสุดท้ายของเขา

บทสนทนา Phaedo เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในหัววาระสุดท้ายของโสเครตีสที่จะมีชีวิตอยู่ร่วมสนทนากับเพื่อนฝูงพร้อมกับคนสนิทและสานุศิษย์ก่อนที่จะรับโทษด้วยการดื่มยาพิษ hemlock สำหรับชาวกรีกโบราณการเผชิญหน้ากับความตายอย่างสงบถูกห้อมล้อมด้วยบุคคลในครอบครัวและคนที่ตนเองรัก พร้อมกับการได้พูดสิ่งที่ผู้ตายต้องการพูดออกมาเป็นครั้งสุดท้ายถือเป็นความตายในอุดมคติ ในกรณีของโสเครตีสก็ได้ดำเนินไปในลักษณะดังที่ได้กล่าวมา โสเครตีสเองยังได้ใช้หัววาระสุดท้ายของชีวิตดำเนินการสนทนาให้ความรู้และความจริงแก่เพื่อนฝูงคนสนิทและคนที่รัก<sup>98</sup>

<sup>97</sup> Plato. Phaedo : 68a

<sup>98</sup> Patrick Macfarlane. (2015) ‘Health and Disease’ in A Cultural History of the Human Body In Antiquity. Volume 1. Edited by Daniel H. Garrison. London : Bloomsbury.,pp.51-54.

ร่างกายกลายเป็นอุปสรรคไม่ให้จิตวิญญาณเข้าถึงความรู้และปัญญาได้ อารมณ์ความอยากของร่างกายมีผลรบกวนจนทำให้จิตวิญญาณเกิดความไขว่เขวอยู่เรื่อยไป (countless distraction) ความปรารถนา ความอยากที่เกิดขึ้นจากอายตนะของร่างกายเป็นเสมือนหนึ่งสงคราม นำเจ้าของร่างกายไปสู่การต่อสู้และเกิดการแบ่งแยกแตกและความขัดแย้งออกเป็นฝักเป็นฝ่าย (wars and factions and fighting) ทางด้านของบุคคลผู้ที่แสวงหาปัญญาและความรู้หรือนักปรัชญาจะต้องรู้เท่าทัน และมีการฝึกฝนปฏิบัติตนเองให้เกิดความคุ้นเคยเพื่อไม่ให้ร่างกายเข้ามาควบคุมและมีอิทธิพลเหนือจิตวิญญาณ ซึ่งเป็นประเด็นที่ทางด้านของโสเครตีสกล่าวให้มีความสำคัญว่า

‘เนื่องจากร่างกายสร้างความไขว่เขวให้แก่เราอย่างเหลือคณานับ มาจากการเลี้ยงดูที่ถูกทำให้เกิดขึ้นครั้งแล้วครั้งเล่า หากเกิดความเจ็บไข้ได้ป่วยขึ้นมา ก็จะเป็นอุปสรรคต่อการแสวงหาความจริง (really) และความถูกต้อง (truly) จึงไม่อาจเกิดขึ้นมา นอกจากนี้ร่างกายยังทำให้เราอดแน่นไปด้วยกิเลสและความอยาก ร่ายล้อมไปด้วยความกลัวและความเพื่อผินคิดพร้อมกับสิ่งของที่ไร้สาระความหมาย...ดังนั้นร่างกายและความปรารถนา นำสงคราม การแบ่งแยกและการสู้รบมาสู่เราเนื่องมาจากความต้องการที่จะครอบครองความมั่งคั่งสงครามจึงถือกำเนิด และร่างกายก็บังคับเราให้กอบโกยความมั่งคั่งมาไว้ เราจึงตกลงเป็นทาสรับใช้มันด้วยเหตุดังที่ได้กล่าวมาจึงไม่มีเวลาเหลือให้กับเรื่องทางปัญญา’<sup>99</sup>...ดังนั้นหากต้องการที่จะได้ความบริสุทธิ์ เราก็ต้องขจัดมันทิ้งไป...อย่าให้ความไม่บริสุทธิ์เข้าไปเจือปนกับสิ่งบริสุทธิ์’<sup>100</sup>

เนื่องจากความต้องการทางร่างกายทำให้บุคคลต้องหมกมุ่นอยู่กับการแสวงหา การรักษาและแสวงหาเพื่อให้ได้มามากขึ้นและเพิ่มขึ้นไปอีก ซึ่งเป็นธรรมชาติของความต้องการและความอยากจากร่างกายในลักษณะที่ไม่มีที่สิ้นสุดหรือเกิดความเพียงพอ ดังนั้นหากต้องการความเป็นอิสระจากร่างกายเพื่อที่จะเข้าถึงความรู้และปัญญา ก็ต้องมีความสามารถในการปกครองหรือควบคุมมัน หรือไม่เช่นนั้นอีกทางเลือกหนึ่งที่โสเครตีสเสนอก็คือ เป็นชีวิตภายหลังความตายที่จิตวิญญาณปลดแอกตัวมันเองออกจากร่างกาย

แนวคิดของเพลโตในการแบ่งร่างกายออกจากจิตวิญญาณ ในลักษณะของการเป็นคู่หรือขั้วตรงกันข้าม (dualism and bipolar-opposition) เป็นการแบ่งที่สำคัญในประวัติศาสตร์และพัฒนาการอารยธรรมของมนุษยชาติ ที่นำไปสู่การปฏิเสธความรู้ที่เกิดจากผัสสะการรับรู้จากร่างกาย ในขณะที่ให้ความสำคัญกับเรื่องของความรู้ที่มาจากเหตุผล ความรู้ที่แท้จริงเป็นความรู้ที่มาจากการขบคิด การใช้ปัญญา (intelligence) ไม่ใช่ผ่านทาง

<sup>99</sup>Plato. Phaedo : 66b-c.

<sup>100</sup>Plato. (1999) Phaedo. Translated with an Introduction and Notes by David Gallop. Oxford : Oxford University Press.,66b-e.

อารมณ์ เรื่องของความรู้สึกและสัญชาตญาณ ซึ่งเป็นความรู้ที่ความไม่แน่นอน อยู่ภายใต้การเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ภายใต้กรอบการแบ่งแยกอย่างเด็ดขาดดังกล่าว นำเพลโตไปสู่การพัฒนาแนวคิดในเรื่องโลกของแบบ (Idea of Form) ที่มีความสมบูรณ์ และเป็นการแยกที่นำไปสู่การสร้างโลกที่มีความแน่นอน อย่างเช่นอาณาจักรของพระเจ้าในแบบคริสต์ศาสนา และความรู้ในแบบที่สมบูรณ์ (absolutism) กับความรู้ในเชิงสัมพัทธ์ (relativism) ในเวลาต่อมา

จิตวิญญาณจึงอยู่ในสถานะที่สูงส่งกว่าร่างกาย ปฏิเสธไม่ได้เมื่อถึงเวลาที่ต้องเสื่อมสลายและย่อยสลายดับสูญลงไป ในที่สุด ขณะที่จิตวิญญาณภายหลังออกจากร่างกายแล้ว ตัวของมันยังคงสภาพเดิมอยู่ไม่แตกสลาย เหมือนกับร่างกายแสดงให้เห็นว่าจิตวิญญาณมีความเป็นอมตะ นอกจากความเป็นอมตะแล้วจิตวิญญาณยังมีความสำคัญในปรัชญาของเพลโต นอกจากในเรื่องของใช้เป็นสิ่งๆที่เข้าถึงและได้มาถึงปัญญาและความรู้แล้ว ความเป็นอมตะของจิตวิญญาณยังเชื่อมโยง มีความเกี่ยวเนื่องกับคำอธิบายในเรื่องของความรู้คือการหวนระลึกของสิ่งๆที่เคยมีมาในอดีต (recollection) เป็นสิ่งๆที่บุคคลได้มาจากการมองเห็น สิ่งๆที่เคยเห็น การลงมือปฏิบัติ เคยมีความคิดสิ่งๆที่เหมือนกันและสิ่งๆที่มีความแตกต่างกัน อีกทั้งยังอยู่ในสถานะของการเป็นความรู้ที่ถูกลงส่งต่อมาทางจิตวิญญาณที่จะเป็นประเด็นจะได้กล่าวถึงต่อไปในข้างหน้า

### ความตายคือการปลดปล่อยจิตวิญญาณออกจากร่างกาย

เนื้อในที่แท้จริงของนักปรัชญา (genuine philosopher) จึงเป็นเรื่องของการปฏิบัติเตรียมพร้อมเพื่อรับมือกับความตาย<sup>101</sup> ความตายเป็นสิ่งๆที่นำมาสู่การมีชีวิตใหม่ เป็นชีวิตที่จิตวิญญาณมีความบริสุทธิ์ คือได้ปลดปล่อยตัวมันเอง เป็นอิสระจากพันธนาการของร่างกายที่เคยกักขังจิตวิญญาณไว้ ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้ความตายจึงไม่ใช่เรื่องๆที่น่าเกรงกลัวหรือต้องปฏิเสธรังเกียจมันเมื่อมันมาถึง ในทางกลับกันความตายเป็นเรื่องๆที่น่ายินดีสำหรับผู้รักในความรู้หรือนักปรัชญา ส่วนบุคคลผู้ๆที่มีความทุกข์ เป็นกังวลกับความตายโสเครตีสมองว่ายังคงอยู่ในสถานะของการยึดติด ให้มีความสำคัญและมีความรักในร่างกายของตนมากกว่าจิตวิญญาณ อันเนื่องมาจากการเสพติดหรือใช้ชีวิตยึดติดอยู่กับเรื่องๆของวัตถุ ความร่ำรวยและความสะดวกสบายจึงยังไม่ใช่ผู้รักในปัญญา<sup>102</sup>

บุคคลที่ๆมีชีวิตโดยให้ความสำคัญและยึดติดอยู่กับเรื่องๆราวที่ตอบสนองความต้องการทางร่างกาย การเสพสุขทางผัสสะ โสเครตีสพิจารณาว่าๆยังๆไม่มีความกล้าหาญ (bravery) ความรู้จักพอประมาณ

<sup>101</sup> 'those who practice philosophy aright are cultivating dying.' (Phaedo : 67e5)

<sup>102</sup> Plato. (1999) Phaedo : 68a-c.

(temperance/moderation) เพื่อสร้างให้เกิดจิตวิญญาณที่มีความยุติธรรม (justice) เกิดขึ้นมา เนื่องจากการใช้ชีวิตที่ยังอยู่ในลักษณะของการเป็นสนามต่อสู้กันของกิเลสตัณหา ความต้องการเสพความรื่นรมย์ที่มาจากร่างกายไม่มีที่สิ้นสุดและไม่รู้จักเพียงพอ ซึ่งจะเป็นชีวิตที่มีความสุขไม่ได้เนื่องจากจะต้องดิ้นรนขวนขวายในการเสาะแสวงหาความรื่นรมย์มาบำรุงบำเรอความต้องการอยู่ตลอดเวลา ที่มันจะต้องถูกปกครองหรือควบคุมจากจิตวิญญาณในส่วนที่เป็นเหตุผลและความรู้

ความสำคัญและความน่าสนใจของโสเครตีส ด้วยการเป็นนักปรัชญาที่ให้ความรู้แก่ผู้คนไม่เฉพาะในช่วงที่บุคคลมีชีวิตอยู่ ด้วยการปฏิบัติตนและมีชีวิตภายใต้การกำกับและชี้นำของคุณธรรม แต่ความรู้ของโสเครตีสยังส่งผ่านให้ความรู้ไปถึงชีวิตภายหลังความตายอีกด้วย ที่น่าสนใจก็คือความรู้ในช่วงที่บุคคลมีชีวิตอยู่นั้นเป็นความรู้ที่ไม่อาจแยกออกจากความรู้ในชีวิตหลังความตาย

โสเครตีสกล่าวในเชิงแนะนำว่าสำหรับผู้เป็นนักปรัชญาแล้ว ความตายเป็นสิ่งที่ไม่มีที่น่าสะพรึงกลัวแต่อย่างไร ในทางกลับกันมันเป็นความสุขที่รอคอยเราอยู่ โดยจากสายตาของเพื่อนๆ คนใกล้ชิดและสานุศิษย์ที่ไปอยู่เป็นเพื่อนพูดคุยกับโสเครตีส ทั้งบุคลิកท่าทีและคำพูดของโสเครตีสแสดงออกอย่างชัดเจนว่าเขาเผชิญหน้ากับความตายอย่างสง่างามและปราศจากความตื่นกลัวว่า<sup>103</sup>

‘ทำไมข้าพเจ้าคิดว่ามนุษย์ที่ใช้ชีวิตในทางปรัชญาอย่างจริงจัง จะเกิดความรำ เริงยินดีเมื่อต้องเผชิญหน้ากับความตายพร้อมด้วยความหวังอันเต็มเปี่ยมว่า ภายหลังความตายจะได้พบกับความสุขอันมหันต์ที่รออยู่ในอีกโลกหนึ่ง...ข้าพเจ้าเกิดความเกรงกลัวว่าบุคคลอื่นที่ไม่ตระหนักถึงเป้าหมายของการฝึกฝนทางปรัชญาอย่างที่ถูกต้องเหมาะสมนั้น มันก็คือการฝึกฝนในเรื่องของความตายที่กำลังคืบคลานเข้ามาและประสบกับสภาวะในการเผชิญหน้ากับความตาย’<sup>104</sup>

ต่อมาเนื้อหาของบทสนทนา Phaedo โสเครตีสได้กล่าวเชื่อมโยงปรัชญากับความตายที่จะมาถึงไว้ในลักษณะของความรู้ในเรื่องของการแยกจิตวิญญาณออกจากร่างกายว่า

<sup>103</sup>Plato. Phaedo : 58e.

<sup>104</sup>Plato. Phaedo : 64A. ‘all who actually engage in philosophy aright are practicing nothing other than dying and being dead’ ต่อมาในคำอธิบายเพิ่มเติม (explanatory notes) David Gallop ใช้คำว่า ‘process of dying and the state of being dead.’ เป็นที่น่าสนใจว่านักปรัชญาในศตวรรษที่สิบเก้าอย่าง ฟรีดริช นิทเชอ ผู้ที่ได้รับอิทธิพลความคิดของปรัชญากรีกคลาสสิกและมีความคิดในเชิงวิพากษ์ระบบปรัชญาของทั้งโสเครตีสและเพลโต เคยกล่าวในทำนองที่ว่าความตายที่สมควรเกิดขึ้นในช่วงระยะเวลาที่เหมาะสม (die at a right time)

‘...และโดยเฉพาะอย่างยิ่งบุคคลผู้ฝึกฝนปรัชญาในแบบที่เคร่งครัดถูกต้อง เป็นบุคคลผู้มีความกระหายในการปลดปล่อยตนเอง เหมือนอย่างที่เราเคยกล่าวถึงมันมาก่อนหน้า มันคือหน้าที่หลักของความเป็นนักปรัชญา คือการปลดปล่อย (release) และการแยกจิตวิญญาณ (parting of soul from body) ออกจากร่างกาย’<sup>105</sup> และความรู้ที่รวมไปถึงการปฏิบัติเพื่อแยกจิตวิญญาณออกจากร่างกายนั้นเป็นคุณลักษณะเฉพาะของนักปรัชญา กล่าวในอีกนัยหนึ่งคือคุณสมบัติที่ทำให้นักปรัชญามีความแตกต่างไปจากผู้คนทั่วไปนั่นเอง<sup>106</sup>

ดังนั้นการเตรียมตนเองเพื่อเผชิญหน้ากับความตายที่จะมาถึงจึงเป็นเป้าหมาย (สูงสุดและสุดท้าย) เป็นรางวัลให้กับผู้ที่ฝึกตนเองให้มีชีวิตในทางปรัชญามาโดยตลอด ปรัชญาจึงอยู่ในสถานะของการเอาชนะสิ่งที่มนุษย์มีความกลัวมากที่สุด คือการเอาชนะความกลัวความตายนั่นเอง และคำอธิบายของโสเครตีสที่บอกถึงความตายไม่ได้เป็นสิ่งที่น่าสะพรึงกลัว แต่ให้พิจารณาว่ามันเป็นเพียงสภาวะของการที่จิตวิญญาณได้แยกออกจากร่างกายหรือเรือนร่าง (body) ไม่ได้อยู่รวมกันอีกต่อไป (communion) การแยกออกจากร่างกายของจิตวิญญาณ การทิ้งร่างกายมีผลทำให้ร่างกายตาย แต่จิตวิญญาณยังคงมีและดำรงอยู่ต่อไป เป็นการอยู่อย่างแยกเป็นอิสระ หรือจิตวิญญาณได้เกิดใหม่ มีชีวิตใหม่ซึ่งชีวิตใหม่นี้ไม่ต้องพึ่งพาร่างกายอีกต่อไป

ความตายจึงเป็นสิ่งที่ไม่สร้างความน่าสะพรึงกลัวให้แก่บุคคลผู้ที่มีการฝึกฝนและเตรียมพร้อมรับมือกับความตาย จึงเป็นที่แน่นอนและชัดเจนว่าปรัชญาของโสเครตีสและเพลโตคือความพยายามที่จะให้มนุษย์เอาชนะความกลัวความตายด้วยความรู้ไม่ใช่ความกลัวเหมือนคนทั่วไป อย่างไรก็ตามชีวิตในรูปแบบของการแสวงหาปัญญาหรือชีวิตของความเป็นนักปรัชญา กลับเป็นชีวิตที่ตกอยู่ในความอันตรายทุกคุกคามและหมายเอาชีวิต ทำให้ชีวิตของนักปรัชญาจึงเป็นชีวิตที่อยู่ใกล้ชิดกับความตาย เนื่องมาจากธรรมชาติของความสงสัย การตั้งคำถามกับทุกๆ สิ่งแต่ในทางศาสนาและการเมืองตลอดจนความเชื่อหรือค่านิยมหลักที่ยึดโยงผู้คนส่วนใหญ่ของสังคมการเมืองไว้แล้ว ทุกสิ่งไม่ใช่เป็นเรื่องที่ถูกท้าทายและตั้งคำถามได้<sup>107</sup> ดังจะสังเกตได้จากชะตากรรมของนักปรัชญาที่โดนผู้มีอำนาจทางศาสนาและอาณาจักรหรือเผด็จการใช้อำนาจให้หยุดกิจกรรมทางปัญญา มีการคุกคามในรูปแบบของการสั่งห้ามไปจนถึงการหมายเอาชีวิตกันเลย

สำหรับโสเครตีสบุคคลผู้ที่มีความรู้และฝึกฝนมาทางด้านปรัชญา ในฐานะผู้เป็นนักปรัชญาที่แท้จริง (genuine philosopher) ก็ยอมที่จะเข้าใจถึงสภาวะในการเผชิญหน้ากับความตายได้ดี เนื่องจากนักปรัชญาให้คุณค่ากับเรื่องของโลกของแบบและความรู้และสิ่งที่เป็นจริง คือโลกที่ไม่มีวันเสื่อมสลายซึ่งก็คือเรื่องของจิต

<sup>105</sup>Plato. Phaedo : 67d-e.

<sup>106</sup>Plato. Phaedo : 65a.

<sup>107</sup>Allan Bloom. (1990) Giants and Dwarfs. New York : Simon and Schuster.,pp.250-251.

วิญญาณในขณะที่ร่างกายเป็นสิ่งที่ไม่มีและหาความแน่นอน มีหน้าซำมีแต่จะรบกวนและสร้างปัญหาให้กับนักปรัชญาอยู่เสมอ มันเป็นที่คอยเป็นอุปสรรคและขัดขวางไม่ให้เข้าถึงความรู้และปัญญา ร่างกายจึงเป็นทั้งที่มาของการเกิดทั้งเรื่องของกิเลส ความอยาก ความต้องการตอบสนองโดยเฉพาะอย่างยิ่งการยึดติดและแสวงหาในทางวัตถุและทรัพย์สิน อีกทั้งยังเป็นอุปสรรคในการเข้าถึงความรู้ เนื่องจากการรับรู้ การใช้วียวะและผัสสะทางร่างกายเพื่อแสวงหาความรู้นั้นเป็นสิ่งที่ไม่แน่นอน ไม่มีความชัดเจน อยู่ภายใต้เงื่อนไขต่างๆขึ้นอยู่กับบุคคล สถานที่ และเวลา

ต่อมาโสเครตีสยกตัวอย่างในเรื่องการรับรู้โลกภายนอกของมนุษย์ ผ่านการมองเห็นและการได้ยิน จากการที่สายตามองเห็นและหูของเราได้ยินมา เป็นสิ่งที่ไม่สามารถเชื่อถือได้เสมอ คือปราศจากความเที่ยงตรง เป็นการรับรู้ที่ผ่านการปรุงแต่งที่มีความแตกต่างออกไปของอวัยวะแต่ละคน<sup>108</sup> อีกทั้งยังขึ้นอยู่กับเงื่อนไขและปัจจัยทางด้านของอารมณ์ อายุ ร่างกายจึงเป็นสิ่งที่น่ารังเกียจและดูถูกเป็นสิ่งที่นักปรัชญาต้องการหลบหนี<sup>109</sup> ด้านของจิตวิญญาณเองทำหน้าที่ของมันได้ดีที่สุดเมื่อเป็นอิสระจากร่างกายเหมือนที่โสเครตีสบรรยายไว้ว่า

‘จิตวิญญาณมีเหตุผลที่สุด (ความรู้) เมื่อมันไม่โดนรบกวนทั้งจากการได้ยิน การมองเห็น อีกทั้งในเรื่องของความเจ็บปวดและความสุข แต่เมื่อใดก็ตามที่จิตวิญญาณดำเนินการโดยเพียงลำพังและเปิดโอกาสให้มันมากที่สุด โดยไม่เกี่ยวข้องกับร่างกาย หรือมีการเชื่อมโยงและติดต่อกันให้น้อยที่สุด จิตวิญญาณก็จะเข้าถึงความจริงได้’<sup>110</sup>

ดังนั้นการที่จิตวิญญาณแยกออกมาจากร่างกายจึงเป็นโอกาสที่ความปรารถนาและการเตรียมการมาอย่างยาวนานในเรื่องของการฝึกฝนเพื่อรับมือกับความตายของนักปรัชญาได้บรรลุเสียที ความตายจึงเปรียบเสมือนเวลาของการรอคอยในการที่จิตวิญญาณสามารถเป็นอิสระหลุดพ้นจากพันธนาการและการจองจำภายใต้ร่างกายหลังจากต้องอยู่ร่วมกันมา

‘มันไม่ได้เป็นอะไรที่มากไปกว่าการที่จิตวิญญาณ (soul) แยกตัวเองออกจากร่างกายและสภาวะความตายคือสิ่งดังกล่าว ร่างกายได้มาถึงการจาก (apart) ถูกแยกออกจาก (separated) จิตวิญญาณมาอยู่ตามลำพังโดยตัว

<sup>108</sup> ในบทสนทนา Protagoras

<sup>109</sup> Plato. Phaedo : 64e.

<sup>110</sup> Plato. Phaedo : 65c-d. เพลโตให้ความสำคัญกับจิตวิญญาณในการเข้าถึงความรู้และความจริง ตัวจิตวิญญาณจะต้องแยกออกมาจากพันธนาการของร่างกาย อย่างไรก็ตามความรู้ ความจริงที่เพลโตต้องการเห็นนั้นคงไม่เกิดขึ้นภายหลังจากชีวิตภายหลังความตายไปแล้ว การเข้าถึงความรู้และความจริงของจิตวิญญาณภายใต้นัยความหมายดังกล่าวนี้ มาจากการที่จิตวิญญาณสามารถปกครองหรืออยู่เหนือการควบคุมของร่างกาย ใช้จิตวิญญาณเป็นส่วนนำ ร่างกายในฐานะส่วนตาม



มันเอง ส่วนจิตวิญญาณได้มาถึงการจาก ถูกแยกออกห่างจากร่างกายมาอยู่ตามลำพังโดยตัวมันเองเช่นเดียวกัน ความตายไม่ได้เป็นอะไรอย่างอื่นเลยนอกจากที่ได้กล่าวมานี้เท่านั้น<sup>111</sup>

การเป็นอิสระคือการปฏิเสธความต้องการของเรือนร่างหรือการไม่ตกเป็นทาสตกอยู่ภายใต้การควบคุมของร่างกายของเพลโตตั้งนั้นอยู่บนพื้นฐานในการมองร่างกายว่าเป็นสิ่งที่ไม่สามารถไว้วางใจเนื่องมาจาก

-ร่างกายหรือเรือนร่างเป็นที่มาของกิเลส ความอยากและความปรารถนาในทางวัตถุ เป็นการแสวงหาและครอบครองที่ไม่มีวันเพียงพอ ยกตัวอย่างเรื่องของความอยากและความต้องการในเรื่องของทรัพย์สินเงินทอง หากบุคคลไม่รู้จักรับการควบคุมหรือรู้จักเรื่องของความพอดี การสะสมความมั่งคั่งและความร่ำรวยก็จะมีวันเพียงพอ

-การใช้ร่างกายหรือเรือนร่างผ่านอายตนะหรือผัสสะเพื่อรับรู้ (senses) เช่นตา หู จมูกและสัมผัสไม่มีความแน่นอน ไม่อาจเชื่อถือได้ทุกครั้งไป การรับรู้ผ่านอายตนะต่างๆสำหรับเพลโตจึงไม่ใช่ความรู้ที่แท้จริง มันอาจเป็นเพียงแค่ความรู้สึกแต่ไม่ใช่ปัญญา ยกตัวอย่างเช่นกับรับรู้ในเรื่องของการสัมผัสในรูปของการรับรสชาติของอาหาร ที่แต่ละคนมีการรับรสชาติของอาหารแตกต่างกันออกไป ในลักษณะที่ไม่สามารถหารสชาติกลางหรือรสชาติที่ตีร่วมกันได้ หรือแม้ในแต่ละบุคคลการรับรู้รสชาติในแต่ละช่วงเวลาก็มีความแตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับอารมณ์ สภาพร่างกาย

-ร่างกายเป็นการยึดติดกับวัตถุภายนอกโดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องของวัตถุทรัพย์สิน เงินทอง ลาภยศชื่อเสียงและอำนาจ การปฏิเสธสิ่งที่ร่างกายกระตุ้นและการควบคุมความอยากที่มาจากร่างกายบุคคลผู้นั้นจะต้องใช้คุณธรรมทั้งในเรื่องของความกล้าหาญ การรู้จักประมาณตน (temperance) และความยุติธรรม ซึ่งถือเป็นคุณธรรม (virtue/arete) ของปรัชญาการเมืองกรีกโบราณเพื่อจะได้มีชีวิตที่ดีและมีความสุข

-โสเครตีสเห็นว่าหากบุคคลผู้นั้นมีแต่ยึดติดอยู่กับร่างกาย หรือมีชีวิตอยู่เพียงเพื่อตอบสนองความต้องการทางร่างกาย โดยไม่สนใจในเรื่องของการแสวงหาและสร้างคุณธรรม ความตายก็จะกลายมาเป็นสิ่งที่สร้างความทุกข์ให้แก่บุคคล ในลักษณะที่ว่า

‘ความกลัวและเป็นทุกข์ที่รบกวนกับความตายสะท้อนถึงการที่บุคคลผู้นั้นยังรักในร่างกายและเรือนร่างจึงไม่ใช่วิถีทางและความเป็นนักปรัชญา เนื่องจากความรักในร่างกายและเรือนร่างคือการยังรักและให้ความสำคัญกับการแสวงหาสิ่งของต่างๆที่จะมาตอบสนอง บำรุงบำเรอความอยากของร่างกายและเรือนร่างในรูปของ ความ

<sup>111</sup>Plato. Phaedo : 64c.

ต้องการในเรื่องของวัตถุและชื่อเสียง'<sup>112</sup> ซึ่งหากบุคคลมีแต่แสวงหาสิ่งต่างๆมาเพื่อตอบสนองความต้องการทางร่างกายก็จะดำเนินเรื่อยไปไม่มีที่สิ้นสุด และแน่นอนว่าไม่อาจที่จะมีเวลาที่จะมาแสวงหาความรู้

ความตายคือความรู้ที่บุคคลในฐานะของนักปรัชญาใช้เพื่อแยกแยะจิตวิญญาณออกจากร่างกาย โดยตระหนักว่าจิตวิญญาณมีความสำคัญเพื่อการแสวงหาและเข้าถึงความรู้ที่แท้จริง ที่แตกต่างไปจากการใช้หรือพึ่งพาเพียงแค่ร่างกาย ความรู้ที่ใช้จิตวิญญาณช่วยได้เกิดขึ้นกับบุคคลหรือนักปรัชญาในรูปแบบของคุณธรรมต่างๆ ในบทสนทนา Phaedo โสเครตีสได้ยกตัวอย่างของคุณธรรมในเรื่องความรู้จักประมาณตน (temperance) ที่มีเป้าหมายถึงการสร้างระเบียบให้เกิดขึ้นมา ส่วนการได้มาถึงระเบียบของจิตวิญญาณนั้นบุคคลผู้นั้นจะต้องมีความรู้เพื่อที่จะได้ให้ความสำคัญระหว่างปัญญากับความต้องการ คือต้องใช้ปัญญาอยู่เหนือเป็นนายควบคุมความต้องการหรือในเรื่องของความกล้าหาญ (courage/bravery) จะต้องแยกแยะให้ออกระหว่างความ (coward) กับความบ้าบิ่น ที่เป็นคุณธรรมของการที่บุคคลจะรู้จักตนเองและเกิดคุณธรรมในเรื่องของความยุติธรรมตามมาด้วย

ดังนั้นปรัชญาก็คือการที่บุคคลรู้ตัวเกิดความตระหนักในการแสวงหาความรู้และใช้ความรู้มาชี้แนะ ควบคุม และปกครอง ซึ่งการปฏิบัติอย่างถูกต้อง (practice philosophy aright) คุณธรรมในการแยกแยะความรู้ที่แท้จริง และความดีที่แตกต่างไปจากความรู้ที่ได้มาจากหรือผ่านการรับรู้ของผัสสะต่างๆ (senses) ก็จะเกิดตามมาซึ่งจะช่วยให้บุคคลมีชีวิตที่ดีพร้อมชีวิตที่มีความสุขพร้อม และไม่มีทัศนคติในด้านลบในเรื่องของความตายและความกลัว ความตายเกิดขึ้นมาเหมือนอย่างทีโสเครตีสกล่าวไว้อย่างน่าสนใจว่า 'การปลูกฝังเรียนรู้ในความตาย (cultivating dying) ย่อมเกิดกับบุคคลผู้ปฏิบัติตนในทางปรัชญาอย่างถูกต้องและเป็นบุคคลที่สภาวะของความตาย (being dead) แทบจะไม่สร้างความสะพรึงกลัว'<sup>113</sup>

### ความตายของโสเครตีสกับการเกิดปรัชญาของเพลโต

เพลโตใช้โอกาสในช่วงวาระสุดท้ายของโสเครตีส เป็นจุดเริ่มต้นแนวคิดหลักทางปรัชญาของตัวเอง กล่าวในอีกนัยหนึ่งความตายของคนหนึ่งนำไปสู่การเกิดทางปัญญาของอีกคนหนึ่ง การเกิดขึ้นในความรู้ทางปรัชญาเรื่องของการให้ความสำคัญกับโลกของแบบผ่านทางความเป็นอมตะของจิตวิญญาณ ขณะที่โลกแห่งผัสสะเป็นการรับรู้ที่มีความแตกต่างออกไปในแต่ละบุคคล ออกทั้งให้ความรู้ที่ไม่อาจเข้าถึงความจริงได้ การยึดโยงอยู่กับร่างกายของมนุษย์กลับเป็นสิ่งที่ขัดขวางและกักขังจิตวิญญาณไม่ให้เข้าถึงความจริง ซึ่งเป็นที่มาของการแบ่งแยกและจัดลำดับ

<sup>112</sup>Plato. Phaedo : 68c.

<sup>113</sup>Plato. Phaedo : 67e.

สิ่งต่างๆ ออกมาเป็นคู่หรือขั้วตรงกันข้าม (binary opposites) ในฐานะการเป็นพื้นฐานและหลักการสำคัญของปรัชญาเพลโต ที่ต่อมาแนวคิดในแบบเพลโตนิค (Platonism) ได้ส่งอิทธิพลอย่างลึกซึ้งต่อแนวคิดและรูปแบบทางปรัชญาของโลกตะวันตกในเรื่องของความจริงกับสิ่งที่ปรากฏ (reality/appearance) ความรู้กับความคิดเห็น (knowledge/opinion) นักปราชญ์กับกวี (philosopher/poet) เหตุผลกับอารมณ์ (reason/emotion) และอื่นๆ แม้แต่การนอนหลับกับการตื่นรู้ก็ตัว อย่างไรก็ตามในแง่มุมทางปรัชญาการตีความในลักษณะของการเป็นขั้วตรงกันข้ามที่ต้องการให้อีกฝ่ายหนึ่งมีคุณค่า มีอำนาจอยู่เหนือกว่าอีกฝ่ายหนึ่งที่ด้อยคุณค่ากว่า ในทางการเมืองอาจนำไปสู่เรื่องของชนชั้นผู้ปกครองกับชนชั้นที่ถูกปกครอง คนจำนวนน้อยกับคนจำนวนมากที่มีนัยและความหมายในเชิงอำนาจและคุณค่าทางการเมืองกำกับอยู่<sup>114</sup>

สำหรับบุคคลโดยทั่วไปล้วนแล้วมีความกลัวในเรื่องของจิตวิญญาณ เป็นสิ่งที่สูญหายตายตามร่างกายไปด้วยเมื่อแยกจากกัน เพื่อพิสูจน์ว่าความกลัวดังกล่าวจะไม่เกิดขึ้นโสเครตีสอธิบายว่า ถ้าเกิดมีชีวิตเกิดขึ้นมาในลักษณะของคนเกิดใหม่ขึ้นมา ย่อมหมายความว่าจิตวิญญาณเป็นสิ่งที่ไม่ตายตามร่างกายไป เมื่อออกจากร่างกายเก่าจิตวิญญาณก็ไปหาร่างกายใหม่ เกิดเป็นชีวิตใหม่ ดังนั้นคนที่เกิดใหม่ก็คือจิตวิญญาณที่ออกจากร่างกายคนที่ตายลงแล้วมาอาศัยร่างใหม่<sup>115</sup>

เพื่อที่จะพิสูจน์ให้คู่สนทนารับรู้ถึงจิตวิญญาณเป็นแหล่งกำเนิด เป็นที่มาของความรู้ ตรงกันข้ามกับร่างกาย การรับรู้ผ่านผัสสะหรืออายตนะต่างๆ ของมนุษย์นั้น แม้ว่าทุกคนสามารถเข้าถึงมันได้ แต่เป็นเพียงการรับรู้ที่ไม่อาจนำไปสู่ความรู้ที่แท้จริง มีหน้าที่ซ้ำยังส่งผลให้บุคคลเกิดอารมณ์ของการยึดติดและยึดมั่นกับการรับรู้ผ่านผัสสะหรืออายตนะของตนเองว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องแล้ว โสเครตีสใช้อุปมาอธิบายถึงสรรพสิ่งต่างๆ ที่เราเห็นและรับรู้อยู่นั้น ล้วนแล้วแต่ดำเนินอยู่ภายใต้ไฉไลของการเกิดขึ้นมา (coming-to-be) ทำให้สิ่งที่ตรงกันข้ามกันถือกำเนิดมาจากสิ่งที่ตรงกันข้ามกัน (opposites come to be only from their opposites)<sup>116</sup> และดำเนินในลักษณะของการ

<sup>114</sup>รูปแบบการแบ่งแยกออกเป็นคู่และขั้วตรงกันข้ามนอกจากอยู่ในลักษณะของการเป็นปฏิปักษ์ต่อกันแล้ว ยังดำเนินอยู่ในลักษณะวงจรของความสมดุล เช่นกลางวันหรือคืน กลางวันหรือคืนกับหลับ

<sup>115</sup>Plato. Phaedo : 71e. ในความหมายที่ว่าคนที่มีความชีวิตมาจากคนที่ตาย 'that living people are born from the dead.'

<sup>116</sup>เป็นประเด็นที่น่าสังเกตถึงความสัมพันธ์ในลักษณะของการเป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามที่มีความแตกต่างกัน (pair) เหมือนกับคำอธิบายในความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งจากแนวคิดปรัชญาจีนในเรื่องของหยินและหยาง แต่เป็นไปในลักษณะของการพึ่งพาอาศัย เป็นวัฏจักรที่สร้างให้เกิดความสมดุล (balance) และดำเนินไปอย่างมีความประสานสอดคล้อง (harmonoi) เพื่อไม่ให้เกิดสภาวะสุดโต่ง (extreme) เพื่อให้สรรพสิ่งดำเนินต่อไป

หมุนเวียนสลับเปลี่ยนกลับไปอยู่อย่างนั้น (cyclical processes)<sup>117</sup> เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นกับสรรพสิ่งไม่ว่าจะเป็นการเกิดกับความตาย ความร้อนกับความหนาว ความมืดกับความสว่าง ความสวดยกับความงามจนกระทั่งในเรื่องของความสวดยกับความงาม ความดีกับความชั่วและความยุติธรรมกับความอยุติธรรม<sup>118</sup> ความตายที่เกิดขึ้นกับร่างกายในทางกายภาพ เมื่ออวัยวะและระบบต่างๆที่ประกอบขึ้นเป็นร่างกายหยุดทำงานหรือหมดอายุ มนุษย์ก็ถึงแก่ความตาย แต่ความตายในทางกายภาพได้ปลดปล่อยจิตวิญญาณออกจากร่างกาย จิตวิญญาณจึงเป็นอิสระและถือได้ว่าเป็นการเกิดใหม่ของจิตวิญญาณ

เพื่อที่จะพิสูจน์ถึงความเป็นอมตะของจิตวิญญาณ ในบทสนทนา Phaedo ต่อมาเพลโตอธิบายความเป็นอมตะของจิตวิญญาณเชื่อมโยงกับการจดจำความรู้เดิม (recollection/reminded/anamnesis) กินความถึงความรู้ที่มนุษย์มีอยู่เมื่อมีชีวิตขึ้นมาที่แท้จริงแล้วเป็นความรู้ที่มีมาก่อนหน้าก่อนที่เราจะเกิดในทางกายภาพ และเมื่อเกิดมาแล้วความรู้ดังกล่าวนี้เป็นสิ่งที่ติดตัวเรามาตลอด (innate) โดยที่เราอาจไม่รู้ตัว เมื่อเวลาผ่านไปความจำในสิ่งต่างๆก็ถูกลืมไปตามเวลา เพลโตอธิบายว่าความรู้คือสิ่งที่เราเคย (เรียน) รู้มาก่อน ซึ่งจะต้องมีจิตวิญญาณที่เรารู้ รู้รู้สิ่งที่เรารู้มาก่อน การจดจำได้มีความหมายถึงการที่เราเคยรับรู้ เคยรู้จัก มีประสบการณ์ ความคุ้นเคย ทั้งในลักษณะของการเห็น การฟัง มีความคิดกับสิ่งที่เราจดจำมาก่อนหน้า ส่วนความสามารถในการจดจำได้ของผู้คนนั้นแสดงว่าต้องมีสิ่งที่เกิดขึ้นมาก่อนหน้า และยังคงสภาพเดิมอยู่อย่างต่อเนื่องได้เรื่อยมาโดยไม่สูญสลายไปไหน ซึ่งก็คือจิตวิญญาณนั่นเอง จิตวิญญาณจึงเป็นสิ่งที่อยู่ของความรู้ ความทรงจำหรือการระลึกถึงอยู่ในรูปของความรู้ที่ถูกส่งผ่านมาทางจิตวิญญาณ ยกตัวอย่างเช่นความรู้ในเรื่องของความคิดในเชิงของการเปรียบเทียบ ทำให้บุคคลผู้นั้นรู้ได้ถึงความเท่าเทียม ความไม่เท่าเทียม ความเหมือนและความต่างที่เกิดขึ้นกับตัวของวัตถุที่เรามองเห็น คิดและสัมผัส<sup>119</sup>

โสเครตีสได้พิสูจน์ย้ำถึงความเป็นอมตะของจิตวิญญาณให้กับคู่สนทนา Cebes กับ Simmias ฟังด้วยการยกตัวอย่างความคิดในเรื่องความเท่าเทียม ว่าเรารู้หรือมีความรู้กับมันเกิดขึ้นมาได้อย่างไร สังเกตได้จากการที่เราสามารถตัดสิน วัดและเปรียบเทียบถึงสิ่งต่างๆว่ามีความเท่าเทียมกัน (equals) หรืออาจไม่เท่าเทียมกัน ย่อมมาจากความรู้ในความเท่าเทียม (the equal itself) เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นหรือมีอยู่เสียก่อนที่เราจะเกิด<sup>120</sup> เพื่อจะได้ใช้มัน

<sup>117</sup>'between the members of every pair of opposites, since there are two, aren't there two processes of coming-to-be, from one to the other, and back again from the latter to the former.'

<sup>118</sup>Plato. Phaedo : 70e.

<sup>119</sup>Plato. Phaedo : 74b-d.

<sup>120</sup>Plato. Phaedo : 74a.

เป็นที่อ้างอิงหรือใช้เป็นมาตรฐานกลางในการใช้พิจารณาและตัดสิน ในทางกลับกันการรับรู้ผ่านอายตนะและประสาทสัมผัสไม่ว่าจะเป็นการมองเห็น การได้ยิน การสัมผัส การรับรสและการได้กลิ่นเกิดขึ้นมาพร้อมๆกับที่บุคคลเรามีชีวิตหรือมีมาตั้งแต่แรกเกิด แต่ความรู้ในเรื่องของความเท่าเทียม การวัดเพื่อเปรียบเทียบในเรื่องของความใหญ่ ความสูง ความยาวและความสั้น เป็นต้น เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาก่อนเราเกิด กล่าวในอีกนัยหนึ่งมันเป็นสิ่งที่มีความมาก่อนเราเกิด<sup>121</sup> มนุษย์เราจึงถือกำเนิดขึ้นมาพร้อมกับความรู้ที่ติดมากับจิตวิญญาณ ขึ้นอยู่กับแต่ละบุคคลอาจมีความรู้ในเรื่องของความยุติธรรม ความเท่าเทียม ความดีและความงามในระดับที่ไม่เท่าเทียมกัน อันมีสาเหตุมาจากการหลงลืมเนื่องมาจากผ่านกาลเวลา แต่สามารถฟื้นความรู้ดังกล่าวที่เคยเป็นของบุคคลผู้นั้นกลับคืนมาผ่านการอบรมสั่งสอนและได้รับการศึกษาที่ดีและถูกต้อง<sup>122</sup> ซึ่งก็เป็นอีกหนึ่งความหมายในเรื่องของการให้การศึกษาของเพลโต

แม้ว่าความรู้ต่างๆที่ได้กล่าวมาในข้างต้นนั้นเป็นสิ่งที่มีความมาก่อนที่บุคคลจะถือกำเนิด เมื่อถือกำเนิดความรู้ก็เริ่มที่จะลดน้อยลงและนับวันจะลดลงไปเรื่อยๆเมื่อเรามีอายุเพิ่มมากขึ้น ในขณะที่ใช้ชีวิตอยู่นั้นผู้คนส่วนใหญ่หรือโดยทั่วไปมักจะคุ้นชินและชอบใช้ประสาทสัมผัส (senses about the things) ในการรับรู้และเรียนรู้สิ่งต่างๆจากโลกรอบตัวทั้งกับผู้คนและสิ่งของต่างๆ อาจเป็นการรับรู้ที่เรียกว่าในเชิงประจักษ์นิยม (empiricism) ส่งผลให้ความรู้ที่ติดตัวแต่ละคนมาลดน้อยถอยลงไปเรื่อยๆ การสูญเสียความรู้โสเครตีสเรียกมันอีกในชื่อหนึ่งว่าเป็นการหลงลืม (forgetting) เมื่อเป็นเช่นนี้จึงทำให้การเรียนรู้คือการกู้ความรู้ที่เคยเป็นของเรากลับคืนมา (learning be the regaining of knowledge belonging to us)<sup>123</sup> เป็นสิ่งที่โสเครตีสเน้นย้ำว่าคุณธรรมคือความรู้ (virtue is knowledge) ในความหมายที่ว่าบุคคลจะเกิดความรู้เมื่อเขาค่อยๆมีความรู้ในเรื่องของคุณธรรมต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นได้เมื่อบุคคลผู้นั้นมีชีวิตอยู่ร่วมกับบุคคลอื่น

โสเครตีสได้พิสูจน์ความเป็นอมตะและความเหนือกว่าของจิตวิญญาณต่อร่างกาย ผ่านการถกเถียงความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน (affinity) ในกรณีของเพลโตดำเนินอยู่ในลักษณะของความเป็นคู่และขัดแย้งกันข้าม มีความขัดแย้งกัน ซึ่งเป็นแนวคิดที่ไปสอดคล้องกับความคิดหรือการสนทนาที่ดำเนินมาก่อนหน้า การอธิบายถึงสิ่งที่ตรงกันข้ามกันถือกำเนิดมาจากสิ่งที่ตรงกันข้ามกัน เมื่อมีการเกิดและก็มีความตาย เมื่อตายก็มีการเกิดใหม่วนเวียนอยู่เป็นวัฏจักรเรื่อยไป (cyclical process) ส่วนสิ่งที่ทำให้เกิดใหม่ได้นั้นคือจิตวิญญาณ ทางเพลโตอธิบายความสัมพันธ์ที่เหนือกว่าของจิตวิญญาณต่อร่างกายว่า

<sup>121</sup>Plato. Phaedo : 75c-d.

<sup>122</sup>‘learning be the regaining of knowledge belonging to us.’

<sup>123</sup>Plato. Phaedo : 75e.

‘เมื่อจิตวิญญาณและร่างกายปรากฏรวมอยู่ในที่เดียวกัน ธรรมชาติได้บัญชา (nature ordains) ให้ฝ่ายหนึ่งต้องรับใช้และถูกปกครอง อีกฝ่ายหนึ่งจะต้องปกครองอยู่ในสถานะของความเป็นเจ้านาย...สิ่งที่สูงส่ง (the divine) มีแนวโน้มโดยธรรมชาติสำหรับปกครองและอยู่เหนือ ส่วนสิ่งที่เกิดแก่เจ็บตาย (the mortal) ก็เหมาะในการถูกปกครองและตกเป็นผู้รับใช้’<sup>124</sup> ต่อมาความสำคัญของจิตวิญญาณยังถูกเพลโตขยายความไว้อย่างน่าสนใจว่า

‘จิตวิญญาณมีความคล้ายคลึงกับสิ่งที่สูงส่ง อมตะ ปัญญา ความเป็นเอกภาพ ความดำรงคงทน ตัวเองก็ไม่แปรสภาพและไม่เปลี่ยนแปลง (constant in relation to itself) ในทางกลับกันร่างกาย คือสิ่งที่เรารู้จักมีความคุ้นเคยกับมันเป็นอย่างดีในการบ่งบอกว่าอะไรคือมนุษย์ (what is human) คือผู้ที่มีความตายรออยู่ (mortal) คือรูปแบบที่หลากหลาย (multiform) ไม่อาจเข้าถึงปัญญา (non-intelligible) สลาย (dissoluble) และตัวเองก็แปรสภาพและเปลี่ยนแปลงไปมาอยู่ตลอดเวลา’<sup>125</sup> ผู้ที่รักในความรู้มีความรู้ที่จิตวิญญาณเป็นสิ่งที่คอยบอก คอยช่วยเหลือว่าการรับรู้ความรู้ผ่านผัสสะต่างๆของร่างกายนั้นเป็นสิ่งที่ไม่อาจเชื่อได้ เต็มไปด้วยมายา (deceitful)<sup>126</sup>

โสเครตีสมองร่างกายคือกรงขัง เป็นสิ่งที่มิแต่จะทำให้จิตวิญญาณแปดเปื้อน (impure) และคอยแต่ล่อลวงจิตวิญญาณให้ยึดติดและหมกมุ่นแสวงหาอยู่กับความสุข ความสำราญและความสบายเพื่อตอบสนองความต้องการเสพสุขเพื่อสนองตอบในทางเรื่อนร่าง ในเรื่องของการมองเห็น การดมกินและการสัมผัส จิตวิญญาณเลยไม่สามารถทำหน้าที่ในการแสวงหาโลกที่อยู่เหนือ เลยไปจากโลกทางผัสสะและอายตนะ ซึ่งก็คือการแสวงหาความรู้ ปัญญาและความดี ต่อมาโสเครตีสได้อุปมาร่างกายที่ได้ทำการบ่มเพาะปลูกฝังลักษณะดังกล่าวขึ้นมาในช่วงชีวิต (cultivated in their lifetime) ที่บ่งการและมีอำนาจอยู่เหนือจิตวิญญาณมีสภาพที่ไม่แตกต่างไปจากสัตว์ป่าว่า ‘ใช้แล้ว ในส่วนของผู้ที่มิแนวโน้มที่ชอบความอยุติธรรม จอมทรราชย์และโจรขโมย จะปรากฏอยู่ในรูปของสุนัขจิ้งจอกและนกเหยี่ยวและว่าว (kites)’<sup>127</sup>

ในส่วนของการหลีกเลี่ยงและไม่ให้จิตวิญญาณต้องตกอยู่ภายใต้อิทธิพลและการบงการของร่างกายเป็นสิ่งที่บุคคลผู้นั้นจะต้องผ่านการฝึกรอบมเพื่อสร้างให้เกิดเป็นบุคลิกและนิสัย เป็นบุคคลที่รู้จักความพอประมาณ (temperence) ที่เกิดมาจากความรู้เท่าทันและการรู้จักควบคุม จัดการให้มีความสำคัญกับความรู้ สติปัญญาต้องมาก่อนและอยู่เหนือความต้องการทางร่างกาย เพื่อที่จะเป็นบุคคลที่มีคุณธรรมและความยุติธรรม (justice)

<sup>124</sup>Plato. Phaedo : 80a-b.

<sup>125</sup>Plato. Phaedo : 80b-c.

<sup>126</sup>Plato. Phaedo : 83a.

<sup>127</sup>Plato. Phaedo : 82a.

เพราะฉะนั้นนักปรัชญาคือบุคคลที่สามารถละวางจากความปรารถนาทางร่างกาย และยืนยั่งอย่างหนักแน่นมั่นคง ไม่ยอมสยบแก่มัน เราจึงเข้าใจได้ว่าหากบุคคลไม่มีการยึดติดอยู่กับเรื่องของความต้องการและตอบสนองต่อสิ่งต่างๆที่ร่างกายของเขาต้องการมันได้แล้ว ก็ไม่เกิดอาการแสดงออกถึง ‘ความกลัวความตาย’ และ ‘ความตาย’ เอง ก็ไม่มีความหมายอย่างใดๆแก่นักปรัชญา จึงไปสอดคล้องกับคำกล่าวของโสเครตีสก่อนหน้าที่ว่า ‘บุคคลผู้ที่ฝึกฝนปรัชญาได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ก็คือการดำเนินการบ่มเพาะปลูกฝังในเรื่องของความตาย’<sup>128</sup>

โสเครตีสอธิบายให้คู่สนทนาของเขาฟังถึงสถานะของจิตวิญญาณที่มีความคงทนถาวร ไม่เสื่อมสลายลงไป เหมือนกับอวัยวะส่วนต่างๆของร่างกาย ด้วยการเปรียบเทียบกับความสอดคล้องประสานของเสียงที่มีความไพเราะในรูปของดนตรีที่ยอมรับว่าทรงคุณค่าในเชิงสุนทรีย์ (attunement/harmonoi) ตัวของความสอดคล้องประสานของเสียงดนตรีนั้นเป็นสิ่งที่เรามองไม่เห็น แต่ตัวมันดำรงอยู่ตลอด แม้ว่าอุปกรณ์หรือเครื่องดนตรีชนิดต่างๆที่ถูกนักดนตรีใช้บรรเลงหรือเล่นมันจะเกิดความชำรุดและเสื่อมสลายไปตามกาลเวลาและการใช้งาน เพราะฉะนั้นเครื่องดนตรี ตัวโน้ตได้รับการบรรเลงเป็นดนตรีที่มีความไพเราะต้องผ่านการเล่นของนักดนตรี ในฐานะผู้เล่นหรือผู้ส่งผ่าน จังหวะและทำนองจนเกิดเสียงที่สอดคล้องประสานมีความไพเราะ<sup>129</sup>

โสเครตีสให้ความสำคัญกับจิตวิญญาณไม่เพียงแต่คงความเป็นอมตะ แต่จิตวิญญาณที่ดียังอุปมาได้กับความประสานเสียงจนเกิดความไพเราะในทางการเล่นดนตรี (soul is attunement) มีความหมายถึงส่วนต่างๆ (parts) ที่ประกอบขึ้นเป็นจิตวิญญาณอันได้แก่จิตวิญญาณในส่วนความรู้ สติปัญญา จิตวิญญาณในส่วนที่เป็นเรื่องของความกล้าหาญ และจิตวิญญาณในส่วนที่เป็นกิเลสหรือความปรารถนา อยู่ด้วยกันอย่างมีความประสานสอดคล้องร่วมมือกัน ไม่เกิดความขัดแย้ง เป็นสิ่งที่เกิดจากการมีคุณธรรมในเรื่องของความรู้จักพอประมาณ (temperance/moderation)<sup>130</sup>

<sup>128</sup>Plato. Phaedo : 67e.

<sup>129</sup>Plato. Phaedo : 86a.

<sup>130</sup>Plato. Phaedo : 92a.